समुदायमा भूकम्पको प्रभाव

(श्रीनाथकोट सिम्लेको बरामु समुदायमा आधारित समाजशास्त्रीय अध्ययन)

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा समाजशास्त्र सङ्काय,

समाजशास्त्र तथा ग्रामीण विकास विभागमा समाजशास्त्र विषयको

स्नातकोत्तर चौथो सेमेस्टरको प्रयोजनको लागि तयार पारिएको शोधपत्र

प्रस्तोता

सुरेन्द्र दास

रोल न. : ४१/०७५

परिक्षा रोल न. : ४८३८९४

त्रि.वि दर्ता न. : ७–२–३७९–९३–२००५

समाजशास्त्र तथा ग्रामिण विकास विभाग

पृथ्वीनारायण क्याम्पस, पोखरा

२०७९

सिफिरिस पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, पृथ्वीनारायण क्याम्पस मानविकी तथा समाजशास्त्र संकाय अन्तरगत समाजशास्त्र विभागको स्नातकोत्तर तह चौथो सेमेष्टरको आवश्यकता परिपूर्तिको लागि मेरो प्रत्यक्ष निगरानीमा **समुदायमा भूकम्पको प्रभाव (श्रीनाथकोट सिम्लेको बरामु समुदायमा आधारित समाजशास्त्रीय अध्ययन)** शीर्षकमा रोल न. ४१/०७५, त्रि.वि दर्ता न. ७–२–३७९–९३–२००५ का छात्र श्री सुरेन्द्र दासले तयार गरेको प्रस्तुत शोधपत्रलाई आवश्यक मुल्यांकनको लागि सिफारिस गर्दछु ।

....

शोध निर्देशक

श्री श्रीधर पोखेल

समाजशास्त्र विभाग

पृथ्विनारायण क्याम्पस, पोखरा

२०७९ माघ १३ गते (27th January 2023)

स्वीकृति पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा समाजिकशास्त्र सङ्काय, समाजशास्त्र तथा ग्रामिण विकास विभाग पृथ्वीनारायण क्याम्पसका छात्र श्री सुरेन्द्र दासले तयार गरेको **समुदायमा भूकम्पको प्रभाव** (**श्रीनाथकोट सिम्लेको बरामु समुदायमा आधारित समाजशास्त्रीय अध्ययन**) नामक यस शोधपत्रलाई देहायको मूल्याङ्कन समितिबाट स्वीकृति प्रदान गरिएको छ ।

शोधपत्र मूल्याङ्कन समिति

....

श्री श्रीधर पोखेल

शोधपत्र निर्देशक

....

श्री शिवजी गुरुङ्ग

बाह्य परीक्षक

....

प्रा.शिव बहादुर थापा

विभागीय प्रमुख

२०७९ माघ २३ गते (6th February 2023)

कृतज्ञताज्ञापन

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, पृथ्वीनारायण क्याम्पस मानविकी तथा समाजिकशास्त्र सङ्काय, समाजशास्त्र विभाग अन्तर्गत समाजशास्त्र विषयको स्नातकोत्तर चौथो सेमेष्टरको आवश्यकता परिपूर्तिको लागि **समुदायमा भूकम्पको प्रभाव (श्रीनाथकोट सिम्लेको बरामु समुदायमा आधारित समाजशास्त्रीय अध्ययन**) शीर्षकमा शोधपत्र तयार गरिएको छ । सिरानचोक गाँउपालिक वडा नं. ७ श्रीनाथकोटको सिम्लेमा रहेको बरामु समुदायमा वारपाक भुकम्प २०७२ ले पारेको प्रभावमा आधारित भएर अध्ययन गरिएको छ ।

यो शोधपत्र तयार गर्ने क्रममा आवश्यक समय प्रदान गर्दै अध्ययनको लागि सुझाव तथा हौसला प्रदान गर्नुहुने शोधपत्र निर्देशक श्री श्रीधर पोखलज्यू प्रति विशेष कृतज्ञता प्रकट गर्दछु । शोत्रपत्रलाई थप सुधारको लागि सल्लाह दिनुहुने आदरणीय उप-प्रध्यापक श्री शिवजी गुरूङप्रति धन्यवादी छु । शोधलाई आवशयक प्रमाणिकरणको लागि स्वीकृति पदान गरिदिनुहुने विभागीय प्रमुख प्रा.श्री शिव बहादुर थापाज्यूलाई धन्यवाद दिनचाहन्छु । तथ्याङ्क सङ्कलनको क्रममा सहयोग गर्नुहुने जनजागृती प्रथ्मिक विद्यालयका प्रधनाध्यापक श्री उत्तम गुरूङ र यसै वडाका वडाध्यक्ष श्री सुरज ढकालज्यूलाई धन्यवाद दिनचाहन्छु । आवश्यक बिदा मिलाई दिएर साहायता पुर्याउनु भएकोमा म कार्यरत संस्था असल छिमेकी नेपालको निर्देशक श्री राजेन्द्र कुमार अधिकारीज्यू धन्यवादको पात्र हुनुहुन्छ । आमा मुगा देवी दास, बुवा श्रीचन दास, श्रीमति रेविका दास, भाई सन्तोष दास, छोराहरु सर्विन दास, सर्मन दास, सौरव दासलाई धन्यवाद दिन चाहन्छु । अन्त्यमा प्रत्यक्ष तथा अप्रत्यक्ष रूपमा सहयोग गर्नुहुने सबै महानुभावहरूलाई कृतज्ञताज्ञापन गर्न चाहन्छु ।

श्री सुरेन्द्र दास, रोल न. ४१/०७५

समाजशास्त्र विभाग, पृथ्वीनारायण क्याम्पस पोखरा

विषय सूची पृष्ठ

सिफारिस पत्र ii

स्वीकृति पत्र iii

कृतज्ञताज्ञापन iv

विषय सूची ....v-vii

तालिका सूची viii

शोधपत्रको सार ix

अध्याय एक : परिचय

१.१ अध्ययनको पृष्ठभूमी १-३

१.२ समस्याको कथन ३-५

१.३ अध्ययनको उद्देश्य ५-६

१.४ अध्ययनको महत्व ६-७

१.५ अध्ययनको सीमा ७

१.६ परिभाषित शब्दावली ८-१०

१.७ अध्ययनको संङ्गठनिक ढाँचा १०-११

अध्याय दुई : सन्दर्भ साहित्य पुनरावलोकन

२.१ बरामु जाति....................१२-१३

२.२ गोरखा भूकम्प २०७२....................१३-१४

२.३ नेपालमा विपद्को नीति १४-१८

२.४ सैद्धान्तिक समीक्षा....................१८-२०

२.५ पूर्व साहित्य समीक्षा २०-२६

२.६ अबधारणात्मक ढाँचा..२७

अध्याय तीन : अध्ययन विधि

३.१ अध्ययनको प्रारुप २८

३.२ अध्ययन क्षेत्रको छनोट २८-२९

३.३ तथ्याङ्कको संकलनको स्रोत २९-३०

३.४ समग्रता र नमुना छनोट विधि ३०

३.५ तथ्याङ्क संकलन विधि ३०-३१

अध्याय चार : उत्तरदाताको जनसाङ्ख्यिक विवरण

४.१ उत्तरदाताको आधारभुत जनसङ्ख्यिक विवरण ३२-३५

अध्याय पाँच : समुदायमा भूकम्पले पारेका सामाजिक तथा आर्थिक प्रभाव

५.१ समुदायमा विपद्को प्रभाव ३६-३७

५.१.२ सामाजिक क्षेत्रमा पारेको प्रभाव ३८-४३

५.१.३ आर्थिक क्षेत्रमा पारेको प्रभाव ४४-४७

५.१.४ भौतिक क्षेत्रमा पारेको प्रभाव ४७-५०

५.१.५ शैक्षिक क्षेत्रमा पारेको प्रभाव ५०-५२

अध्याय छ : पुनर्स्थापनामा सरकारी तथा गैरसरकारी संस्थाको भूमिका

६.१ पुनर्स्थापनामा संस्थाले खेलेको भूमिका ५३-५५

६.२ अल्पकालिन पुर्स्थापना ५५-५८

६.३ दिर्घकालिन पुर्स्थापना ५८-६४

अध्याय सात : सारांश तथा निष्कर्ष

६.१ अध्ययनको साराशं ६५-६६

६.२ अध्ययनको निष्कर्ष... ६७

६.३ अध्ययनको सुझाव... ६७

शन्दर्भ सामाग्री ६८-७२

वैयक्तिक अध्ययन

वैयक्तिक अध्ययन १ .... ४०-४१

वैयक्तिक अध्ययन २ .... ४२-४३

वैयक्तिक अध्ययन ३ .... ४६

वैयक्तिक अध्ययन ४ .... ४९

वैयक्तिक अध्ययन ५ .... ५२

वैयक्तिक अध्ययन ६ .... ६३

अनुसूची **पृष्ठ**

अनुसूची एक : अध्ययन क्षेत्रको नक्सा i

अनुसूची दुई : अनौपचारिक अन्तरवार्ताको सूची... ii-iii

अनुसूची तीन : उत्तरदाताहरुको नामावली iv

अनुसूची चार : स्थलगत सर्वेक्षणका तस्विरहरु .... v-vi

तालिका सूची

तालिका शीर्षक पेज नं.

तालिका ४.२.१ : लिङ्गको आधारमा उत्तरदाताको विवरण ३२

तालिका ४.२.२ : पेशाको अधारमा उत्तरदाताको विवरण ३३

तालिका ४.२.३ : पारिवारिक मासिक आम्दानीको विवरण ३३-३४

तालिका ४.२.४ : शिक्षाको अधारमा पारिवारिक विवरण ३४-३५

तालिका ४.२.५ : उत्तरदाताको शैक्षिक विवरण ३५

तालिका ५.१.१ : भूकम्पले बसोबासमा पुर्याएको क्षतिको विवरण ३७

तालिका ५.१.३.१ : भूकम्पले दैनिक खाद्यान्नमा पारेको प्रभावको विवरण ४७

तालिका ५.१.४.१ : क्षति भएको घरको विवरण ४८

तालिका ५.१.५.१ : विद्यालय छोडेका बालबालिकाको विवरण ५१-५२

तालिका ६.१.१ : सरकारी र गैरसरकारी संस्थाले घर निर्माणमा गरेको साहायता............५४-५५

तालिका ६.२.१ : गैर सरकारी संस्थाद्वरा वितरित फिल्टरको विवरण............................५६-५७

तालिका ६.२.२ : वितरित शैक्षिक सामाग्रीको विवरण...५७-५८

तालिका ६.२.३ : वितरित न्यानो कपडाको विवरण ५८

तालिका ६.३.१ : पुनर्निर्माण गरिएको विद्यालयको विवरण...६०

तालिका ६.३.२ : पुनर्निर्माण गरिएको स्वास्थ्य चौकीको विवरण ६१

तलिका ६.३.३ : सरकारी तथा गैरसरकारी संस्थाद्वरा निर्मित व्यक्तिगत आवासको विवरण.......६१

शोधपत्रको सार

*प्रस्तुत शोधपत्र **समुदायमा भूकम्पको प्रभाव (श्रीनाथकोट सिम्लेको बरामु समुदायमा आधारित समाजशास्त्रीय अध्ययन)** शीर्षकको एक शोधपत्र हो । शोधपत्रमा गोरखा भूकम्प २०७२ ले सिरानचोक गाउँपालिका वडा नं. ७ श्रीनाथकोटको सिम्लेमा रहेको बरामु समुदायमा पारेको प्रभाव र पुनर्स्थापनामा अधारित छ । समाजशास्त्रीय दृष्टिकोणबाट भूकम्पको प्रभाव तथा पुनर्स्थापनामा केन्द्रित गरिएको छ । उद्देश्यहरूमा समुदायमा भूकम्पले पारेका सामाजिक तथा आर्थिक प्रभावको अध्ययन गर्न र पुनर्स्थापनामा सरकारी तथा गैरसरकारी सस्थाको भूमिकाको विश्लेशण गर्न रहेको छ । १९ घरधुरीको घरमुलीसंग अन्तरवार्ताको माध्येमबाट तथ्याङ्क संकलन गरिएको छ ।*

विपद् प्राकृतिक भन्दा पनि बढी सामाजिक घटना हो । आर्थिक आम्दानीको स्रोत गुमाएको, वसोवास तथा आफन्त गुमाएको, स्वास्थ्यको अवस्था कमजोर भएकाहरु साथै समयमा नै सहायता नपाउदा विपद् प्रभावितहरूको अवस्था कमजोर हुन पुगेको हुन्छ । बरामु समुदायमा पारेको प्रभाव र प्रभावितहरूको समग्र पक्षको पनर्स्थापनामा संघसस्थाले कस्तो भूमिका खेलेको छ ? जस्ता प्रश्नहरूलाई अध्ययनको समस्याको रूपमा लिईएको छ ।

सामाजिक सम्बन्ध र समाजको संरचनाले भूकम्पको प्रभाव र प्रभावितहरुको पुनर्स्थापनामा फरक पारेको देखिन्छ । पूर्ण र आंसिक गरि १९ घर क्षति भएको थियो । बरामु समुदायको प्रथ्मिक विद्यालय श्री जनजाग्रिती क्षति भएको कारण बालबालिकाहरु विद्यालय जानबाट बन्चित भएको थियो । त्रिपालमा बस्नुपर्ने कारणले धेरै समय सम्म राम्रोसंग सुत्न र खान नपाएको देखिन्छ । समुदायमा फेरी भूकम्प आउँछ की भन्ने एक प्रकारको त्रास फैलिएको थियो । यसकारणले पनि उनिहरुको परिवारको एक सदस्य कुरुवाको रुपमा बसेको थियो । अहिले सम्म पनि बरामु समुदायमा भूकम्प फेरी आउँछ की भन्ने ठुलो त्रास देखिन्छ । असल छिमेकी नेपाल र नेपाल सरकारको सहयोगमा १९ घर पुननिर्माण भएको छ । असल छिमेकी नेपालले भूकम्पबाट क्षति भएको जनजाग्रिती प्रथ्मिक विद्यालय पुन निर्माण गरेको छ ।

प्रकोपहरु निरन्तर रुपमा आउने जाने गरिरहन्छ, जव प्रकोपले मानिसहरुको जीविकोपार्जन र स्वास्थ्यका क्षेत्रहरुमा असर पार्छ तव विपद्को रुप लिन्छ । भूकम्पले गर्दा संरचनाहरु ध्वस्त हुन र जनधनको क्षति भई मानवीय अवस्थालाई पीडादायी बनाउनु विपद् हो । यस्तो अवस्थाको सामना समुदाय एक्लैले गर्न सक्दैन र बाह्य सहयोगको आवश्यकता चाहिन्छ ।

***मुख्य शब्दहरू :** भूकम्पको प्रभाव, विपद्, बरामु समुदाय, पुनर्स्थापना*